

384. Senioren natuurwandeling Natuurgroep Gestel op 10 januari 2024.

Inleiding

Natuurgroep Gestel uit Sint-Michielsgestel organiseert elke tweede woensdag van de maand een natuurwandeling voor senioren. Dat is 12 keer in het jaar. Alleen bij een KNMI-code gaat de wandeling voor de 'oudjes' niet door. Wandelen? Wat mag verslaglegger een dezer dagen lezen?

"Wat heeft wandelen voor op fietsen?"

Fietsen is een mechanische manier van voortbewegen en niet helemaal natuurlijk. Fietzers vertellen dat ze in korte tijd veel meer kunnen zien. Bij wandelen heb je meer tijd om de details in de natuur in je op te nemen. Wandel je bijvoorbeeld maandelijks dan beleef je de seizoenswisselingen ook beter.

Wandelen doen we al sinds het ontstaan van de mensheid; 2½ miljoen jaar geleden. We hebben het dan over onszelf, de mensachtigen, die zich als rondtrekkende jagers verspreidden over de hele wereld. Wandelen zit in ons DNA. Ongeveer 10 000 jaar geleden koos de mens voor een vaste verblijfplaats. Móest je voor die tijd in de benen, nu moet je soms geactiveerd worden om te gaan wandelen. Daarom is deze seniorenwandeling. Wandelen is, gelijk tuinieren, een heilzame en meditatieve activiteit. Herhaal: Heilzaam en meditatief! Zo spreekt de Plus Magazine. Nu weer terug naar onze wandeling.

43 senioren hadden de weg naar het vertrekpunt kunnen vinden; Haanwijk 4a in Sint-Michielsgestel alwaar ook een onderkomen van het Brabants Landschap is gevestigd. Na de vele regen van de laatste tijd was het nu winter. Zo'n -4°. Om warm te blijven zou er dit keer meer accent op wandelen en iets minder op natuur komen te liggen. Was de insteek.

Verslaglegger liep mee met de groep van Nori Verhagen. Wat kwamen wij zoal tegen tijdens de wandeling?

Het jubileum bordje 'waterstand 1995', het inlaatwerk nabij Oud Herlaer, Oud Herlaer zelf, eikvarens, de Patersberg met een kleine proost op het Nieuwe jaar en hemlock(sparren).

Wat betreft het Landgoed Haanwijk verwijs ik u graag naar pagina 49 van het jubileumboekje *Seniorenwandelingen 2018-2023* waar het Landgoed voldoende wordt beschreven.

Hoogwaterbord 1995 op Landgoed Haanwijk.



De tekst spreekt voor zichzelf (Foto Piet Brugman)

Nog maar net gestart met de wandeling dirigeerde de gids ons naar een metaal sierbord op een buispaal met opschrift. Dit groene bordje staat op zo'n drie meter afstand van het bospad richting Oud-Herlaer in de berm.

Op het bordje staan twee teksten die voor zich spreken. De horizontale streep geeft aan tot op welke hoogte het water in 1995 heeft gestaan. Ik neem aan op het punt waar het bord nu staat. Een dergelijk bord stond eerst op een heel andere plek in de omgeving, maar werd door iemand zonder toestemming weggenomen.

Vanaf de grond tot aan de streep op het bord mat ik 1,70 meter. Verslaglegger zou daar toen tot aan zijn kin in het water hebben gestaan. Daar moet ik even niet aan denken.

Dit bord werd daar op 18 december 2023, met een bescheiden ceremonie, geplaatst door het Waterschap. Op de foto zien we van links naar rechts: oud watergraaf Peter Glas, watergraaf in 1995 Ad Segers en de huidige watergraaf Eric de Ridder namens het Waterschap De Dommel. Niet op foto maar wel aanwezig, waarschijnlijk de fotograaf, was Martijn Fliervoet, districtsbeheerder namens de Stichting Het Brabants Landschap.





170 cm van de grond tot aan de streep boven de datum '1 februari 1995'. (Foto Piet Brugman)

Het *inlaatwerk* nabij Oud Herlaer

'Inlaatwerk' is een Nederlands woord en betekent: plaats van instroming, inlaatopening of toegangsopening.

Er is ook een soort van definitie van wat een *inlaatwerk* is:

'Een inlaatwerk is een waterbouwkundige constructie gelegen in een dijk of een wal. Zo'n dijk of wal heet 'waterkering'. Een inlaatwerk dient, indien nodig, om een teveel aan water in een retentiebekken of bergingsgebied, veelal een polder, gecontroleerd te laten wegvloeien. Dat gaat automatisch of niet automatisch.' In dit geval niet-automatisch.

'Een retentiebekken of bergingsgebied is een gebied waar tijdelijk water kan worden opgeslagen, zodat stroomafwaarts (lager) gelegen gebieden niet overstromen.'

In Nederland zijn tegenwoordig een aantal bergingsgebieden aangewezen en als zodanig ingericht. Vanaf 1980 bestaan die gebieden en worden zonodig onderhouden en geperfectioneerd. Was de bedoeling.

Zonder inlaatwerk zou een teveel aan water op een willekeurige plaats of plaatsen, over de kruin van de dijk of dam kunnen stromen, waarbij de dam of dijk langzaam zou kunnen wegspoelen en, in het ergste geval, kunnen bezwijken.

Het inlaatwerk waar wij overheen liepen is gebouwd na de ernstige wateroverstromingen in 1995 en is tot vandaag-de-dag nog niet geopend geweest. Wanneer dat nodig zou zijn moet er een graafmachine aan te pas komen. Al naar gelang de hoeveelheid water die afgevoerd moet worden, wordt de grond tussen twee betonblokken uitgegraven. Niet meer met de hand, maar machinaal. Hoe meer water hoe meer blokken geopend dienen te worden. Er zijn zo'n 5 à 6 blokken. Er ontstaat dan een flinke ruimte tussen de betonblokken waar het water doorheen kan wegstromen en de dijk of wal niet wegspoelt. Even leek het erop dat het begin januari van dit jaar ging gebeuren. Maar net niet. Wel stond een groot deel van het gebied rondom Out-Herlaer volledig in het water afkomstig van de Dommelarm.



Een duidelijke foto van een inlaatwerk zoals nabij Oud-Herlaer.

Oud-Herlaer of Out-Herlaer

Landgoed Oud Herlaer wordt voor het eerst vernoemd in 1076 en is 32 hectare groot. Op dit landgoed stond eens kasteel Oud-Herlaer, het vermoedelijke stamslot van de familie Van Herlaer; de eerste Heren van Gestel. Dit kasteel werd gebouwd tussen 1314 en 1320 en werd in 1736 afgebroken. In 1850 of daaromtrent is de bestaande hoeve Out Herlaer, een langgevelboerderij, op dezelfde plek gebouwd.

Wij kwamen er langs. In het kort de geschiedenis, want die is gigantisch. Er volgde, wat het kasteel betreft, een lange geschiedenis met ups en downs. Verwaarlozing van het kasteel volgde. In 1736 werd het kasteel verkocht voor de sloop. Na de sloop bleven er nog enkele muren met steunberen overeind. Op de restanten van de funderingen en de muren met de steunberen werd de boerderij die er nu staat gebouwd. Mij lijkt, de steunberen (steunbeertjes) bekijkend, dat het kasteel niet groot en zwaar kan zijn geweest.

'Steunberen' zijn massieve uitspringende verzwaringen tegen een losstaande muur of tegen muren van een gebouw. Dit ter

versteviging. Op bijgaande foto is dat goed te zien. In de stal is nog een schietsleuf, ter verdediging van het oude kasteel, bewaard gebleven. De boerderij kreeg de naam 'Out-Herlaer' dat nog steeds op een van de buitenmuren te lezen is.

'Nu staat het 32 hectare grote landgoed voor een ingrijpende verandering'. Deze zin werd ook al in 2018 geschreven maar schijnt nu richting werkelijkheid te gaan. Tot ongeveer 2010 was de boerderij nog in gebruik als intensieve melkveehouderij. In 2017 heeft Stichting Brabants Landschap kasteel Oud Herlaer met alle aanhorigheden (objecten) kunnen verwerven. En wat dan?

Tot heden zijn er herstelactiviteiten aan de oevers van de Dommelarm uitgevoerd en is een deel van de oude slotgracht hersteld. Ook zijn er naast het pand 28 walnotenbomen geplant. Dat moet dan een begin van de boomgaard zijn. Want? Een boomgaard, ook wel bongerd, bogaard of bommel genoemd, is een met bomen beplant stuk grond waar vruchten of noten geteeld worden. Bij kastelen voor de sier of voor de productie.

De grootschalige omvorming van boerderij tot museum en het voor buiten-kunst met een grote K in het bestemde landgoed, zou in 2029 gerealiseerd moeten zijn. In 2029? Omdat dan de 'bevrijding' gevierd mag gaan worden dat de belegering van Den Bosch door de Spanjaarden 400 jaar geleden werd opgeheven. Tijd zat! Zou je denken.



Boerderij Out-Herlaer. Let op de vier 'steunberen' (beertjes) aan de zichtbare kant.

Grootse plannen heeft de stichting met Out-Herlaer. Nori vertelt: Het wordt een Brabants Buitenmuseum waar binnen de diverse tijdlagen zichtbaar gemaakt worden. Zo komt er een expositieruimte en een werkplek voor kunstenaars. Mogelijk zijn er archeologische resten te zien. De kenmerkende driedeling, burcht, voorburcht en boomgaard, zal in ere worden hersteld. Zo mag ik ergens lezen. Dit is nog niet alles. Er zijn nog meer plannen. Maar? Voorlopig is de boerderij nog een kraakpand of iets onduidelijk.

Het lijkt goed om de ontwikkelingen rondom *Out-Herlaer* te volgen.

Eikvarens, Gewone eikvarens (*Polypodium vulgare*)

Aangekomen bij de Patersberg nam gids Nori ons mee 'de berg op'. Beter is 'de heuvel op'. Daar zagen wij een tapijtje van varens. Zie foto. Dat zijn Eikvarens vertelde de gids. Om een kort verhaal lang te maken:

Wat is interessant rondom de *Gewone eikvaren*?



Tegen een heuveltje groeit een tapijtje van Gewone eikvarens. Omdat het vroom op dat moment, zagen de varens er wat verfomfaaid uit. (Foto Piet Brugman)

- De echte Nederlandse naam is 'Gewone eikvaren' en wordt ook wel Smalle eikvaren genoemd omdat er ook een Brede eikvaren is. In de volgende punten noem ik de varen: 'eikvaren'.
- Deze eikvaren valt in het terrein direct op. Het is een kleine varen die houdt van een beschutte standplaats in de schaduw of halfschaduw. Gelijk vele andere varens.
- Groeit graag op goed doorlaatbare, humusrijke, vochtige, kalkarme grond, zo mag ik lezen in een algemene beschrijving over deze varen.
- Soms kun je de eikvaren aantreffen op steilranden (steile hellingen) en op brede oude muren uit vooral verweerde voegen.
- Deze eikvaren is winterhard en kan, tot op zekere hoogte, tegen zeewind en luchtvervuiling.
- Is de eikvaren eenmaal op zijn plek gesetteld, dan mag de standplaats ook droger en minder schaduwrijk zijn.
- Je kunt deze varen vooral vinden in duinbossen in het westen van het land en op de waddeneilanden. De Patersberg is in feite ook een zandduin in een bos.
- Eikvarens kunnen grotere oppervlakten bedekken en een natuurlijke bodembedekking vormen.
- De bladeren komen rechtstreeks uit de wortelstokken. Dit zijn net onder de grond horizontaal kruipende dikkere wortels.
- Hun bladeren bestaan uit smallere deelblaadjes die lijken op een visgraad.
- Aan de onderkant van de bladeren vind je, zoals bij andere varens, (sporen)hoopjes die hun werk doen vanaf de maand juli.
- De eikvaren groeit langzaam, wordt 25 cm hoog en blijft groen in de winter. Groen in de winter omdat hij dan profiteert van het zonlicht dat dan door de kale bomen schijnt.
- De eerder genoemde Brede eikvaren lijkt op de Gewone eikvaren. Maar het gebied van de Brede is beperkt tot rivierklei gebieden.
- Voor de liefhebbers: *Polypodium* betekent 'plant met vele voetjes', dat zinspeelt op de vele knobbels op de wortelstok.
- 'Vulgare' kom je regelmatig tegen en betekent 'algemeen voorkomend'.



Twee eikvarenbladen, boven- en onderkant, met deelblaadjes die lijken op een visgraat, sporendoosjes en een wortelstokdeel met uitlopertjes.

De Westerse- of Westelijke hemlock

Nog net vóór we aan het Nieuwjaarsdrankje begonnen liep onze groep langs een rij hoge prachtige lichtgroene sparren. Sparren? Eigenlijk liepen we er langsop van 'Wat je niet weet, zie je niet'. Toch maakte iemand een opmerking over deze groep bomen. De groep reageerde al snel. Met behulp van de i – of smartphone, werden de bomen al snel als Westelijke hemlocks gedetermineerd. De 'zondagse naam' van deze boom is *Tsuga heterophylla*. De Westelijke tegenover de Oostelijke hemlockspar (*Tsuga canadensis*). Want die bestaat ook en komt van oorsprong uit Canada. Dat lijkt logisch. De Westelijke past beter in ons klimaat dan de Oostelijke hemlock. Moet ik ergens lezen. Daarom staan ze op dat punt. Maar de geschriften spreken elkaar tegen. Omdat we deze Westelijken gezien hebben, vindt

verslaglegger dat hij ook wat over deze werkelijk prachtig hemlock moet vertellen.

Wat is er zoal bekend over de Westelijke hemlock?

- Hij wordt hier ook wel 'Tsuga' genoemd en dat is in Japan een plantennaam. In het Japans betekent 'tsu' boom en 'ga' moeder. Een Japanner zou de eerste hemlock ontdekt kunnen hebben. Ik geef me gewonnen. Niet duidelijk.
- Het is een sierlijke snelgroeiende conifeer met aantrekkelijk loof, lijkt op een spar, maar wijkt daarvan af met ondermeer zijn plattere naalden. Daarom wordt hij ook wel 'Hemlockspar' genoemd.
- In Nederland kan hij 40 m hoog worden; in zijn thuisland Noord-Amerika 70/80 meter. Moet ik lezen, maar dat is best hoog hoor!
- Groeit graag aan de kust met hoge luchtvochtigheid.
- Een vochtige bodem vindt hij ook prima.
- Deze hemlock heeft een rechte, statige en enkelvoudige stam die heel duidelijk loopt vanaf de grond tot in de top van de boom.
- Ja, de stam is rechter en statiger dan die van de Oostelijke hemlock. Gelijk de bomen die wij zagen.
- Die schors van de stam is bruin en glad; bij oudere bomen is de stam donkerder en hebben dan diepe groeven.
- De spitse top hangt wat over of hangt wat af.
- Aan de uiteinden van de roodbruine takken zitten kleine knoppen en de jonge twijgen hangen en buigen licht naar beneden.
- Daarom blijft er geen sneeuwlaag op de takken liggen.
- De naalden van deze hemlock groeien in een spiraal rondom de takken en zijn kort, middelgroot of lang;
- Daarom in de wetenschappelijke naam *heterophylla* wat betekent: 'de bladeren, in dit geval de naalden, zijn onderling verschillend' (van lengte).
- De naalden zijn afgeplat en aromatisch die bij kneuzing een aparte geur afgeven dat ruikt naar wortelloof.
- De toppen van de naalden geven een afgeronde indruk, zijn glanzend groen aan de bovenzijde met twee witte strepen aan de onderzijde. Dat zijn rijen huidmondjes; kleine in- en uitlaat gaatjes.

- Ook hebben de naalden een korte steel en, als ze afvallen, laten ze ronde oranjekleurige littekens achter op de roodbruine takken.
- De kegels (dennenappels) zijn eivormig, 2 tot 3 cm lang en hebben gladde ronde schubben.
- De onrijpe kegels zijn groen, de rijpe kegels bleekbruin.
- De kleine zaden met vleugeltjes verlaten, vliegend door de wind, de 'rijpe' kegels om over grote afstanden verspreid te worden. Geen vliegdennen maar vlieg-hemlocksparren.
- Het hout van deze boom is geel met een rozige zweem en wordt gebruikt voor papierpulp, kisten et cetera.
- Papierpulp is een natte houtvezelmassa waaruit papier wordt gemaakt.
- De duurzaamheidsklasse van het hout is IV en V, zeg maar: weinig tot niet-duurzaam. Afhankelijk van het kern- of spinhout gaat het kernhout 10 jaar. En het spinhout 5 jaar mee.
- Sorry beste lezers! De koek is voorlopig op!



Jonge Westelijke hemlockspar. Let op het overhangende topje, de overhangende twijgen en de prachtige groene kleur.

Start jaar 2024

Intussen waren de drie groepen op de 'berg' aangekomen. Daar kwamen de kleine glaasjes en de Jägermeister uit de rugzak en

werden de glaasjes half gevuld. Michel hield een korte toespraak en wenste de groep een voorspoedig en goed Nieuw Jaar. Dat mocht 10 minuten duren. Hierna liepen wij weer in drie groepen richting startpunt waar de koffie al stond te wachten. Het was weer een geslaagde ochtend.

Woensdag 14 februari is de volgende natuurwandeling.

Sint-Michielsgestel, 20 januari 2024

Piet Brugman – p.a.brugman@gmail.com

<https://brugmanpraat.typepad.com>